

* *Achillea Ptarmica* L.

A. macrocephala Rupr. , Ptarmica vulgaris DC.

فرانسه : Millefeuille Ptarmique , Achillée sternatoire , Ptarmique

انگلیسی : Bertram - Schafgarbe , Bastard pellitory , Sneezwort

ایتالیائی : Botton d' argento , Erba da starnuti , Achillea starnutatoria

عربی : بقلة العطاس ، سعوط (Su ût)

گیاهی علفی، پایا و دارای ساقه خزنده‌ای با قاعده چوبی است که از اطراف آن، ساقه‌های راست، به طول ۰.۸ تا ۱ سانتیمتر و پوشیده از برگهای فراوان خارج می‌شود. از اختصاصات آن این است که برگهای خشن، ساده، نوک‌تیز، برنگ سبز تیره و عاری از دمبرگ دارد. کناره آزاد برگهای آن نیز تضاریس بسیار ظریف و کوچک را نشان می‌دهد. کاپیتولهای این گیاه، نسبتاً درشت و مرکب از دو نوع گل، یکی زیانه‌ای سفیدرنگ، به تعداد ۸ تا ۱۰، واقع در حاشیه و دیگری لوله‌ای و واقع در ناحیه وسط است. براکته‌های انولوکر آن نیز رنگ سبز و کناره‌ای حنائی یا سایل به‌آبی دارد.

این گیاه در نواحی مرطوب، حاشیه سردابها و استخرهای طبیعی غالب نواحی اروپا به‌استثنای منطقه مدیترانه می‌روید و در تمام مدت تابستان نیز دارای گل است.

قسمت مورد استفاده این گیاه، سرشاخه‌گلدان آن است.

ترکیبات شیمیائی - سرشاخه‌گلدان این گیاه دارای تانن، مواد لعابی، مواد رزینی و مواد تلخ قابل استخراج است. گلهای آن دارای نوعی اسانس و ریشه‌اش دارای اینولین می‌باشد.

خواص درمانی - بندآورنده خون، زیادکننده ترشحات بزاق و عطسه‌آور است. گرد ریشه و برگ گیاه را سابقاً برای ایجاد عطسه به‌منظور رفع سردردهای یکطرفه بکار می‌برده‌اند ولی این کار مخصوصاً برای مبتلایان به فشار خون و فتق مضر بوده است.

با جویدن ریشه این گیاه، ترشحات بزاق تحریک می‌گردد و افزایش حاصل می‌کند ولی چون طعم ریشه تلخ و تند است از این جهت نمی‌توان استفاده کامل از آن به‌منظور فوق بعمل آورد.

Cazin ، ریشه گیاه را به‌علت اثر زیادکننده ترشحات بزاق که دارد، در رفع تراکم مواد ترشحی این غدد، ورم سزمن لوزتین و فلج زبان مفید ذکر نموده است.

در استعمال خارج، سابقاً از ریشه آن با اثر دادن بر روی پوست بدن، جهت رفع خون - سردگی استفاده بعمل می‌آورده‌اند.

صور داروئی - دم کرده ۸ تا ۱۲ گرم سرشاخه‌گلدان و برگ گیاه برای مصرف در ۲ مرتبه در روز به‌عنوان مقوی معده - جوشانده ۴ تا ۸ گرم ریشه برای هر فنجان آب. این گیاه در ایران نمی‌روید.

ش ۹ و ۲ - *Achillea ptarmica* : شاخه‌گلدان به‌اندازه طبیعی (C. E. Zem.)

تعدادی از *Achillea* ها به‌علت اعضای معطری که دارند به‌صورت دم کرده و به‌عنوان مقوی و مقوی معده مورد استفاده مردم در نواحی مختلف ایران و حتی در کشورهای خارج قرار می‌گیرند.

مهمترین گونه‌های این گیاهان که بیشتر در معرض استفاده قرار دارند به‌شرح زیر می‌باشند:

Achillea Santolina L.

A. fragrantissima Sch. Bib.

فرانسه : Santoline ، Aurone femelle ، Garde - robe

انگلیسی : Lavender cotton ، آلمانی : Cypressengarbe

ایتالیائی : Santolina ، Abrotano femmina ، Guarda roba

عربی : قیسوم (Qayssum) ، قیسون ، بابونی ، بعیثران

گیاهی نسبتاً کوچک ، علفی ، به ارتفاع ۱۰ تا ۴ سانتیمتر و دارای ساقه‌ای مستعجب است. برگهای سبز رنگ و پوشیده از کرک دارد. گل‌های آن به صورت نوعی گل آذین دیهیم مرکب مجتمع می‌باشد.

خواص درمانی - در ایران به مصارف رفع ناراحتی‌های سینه می‌رسد و به صورت دم کرده مورد استفاده قرار می‌گیرد. از آن غالباً به عنوان مقوی و بادشکن نیز استفاده درمانی بعمل می‌آورند.

محل رویش - اراک، سواحل جنوبی ایران، ناحیه بلوچ نشین، سنجیل، سرند، تبریز، کرمان، بین یزد و اصفهان، جنوب غربی ایران؛ بوشهر، کشور در ۷۰۰ متری، بیشه در ۱۲۰۰ متری، ازنا در ۱۸۰۰ متری و راجرد در قم (فلور ایران).

A. moschata Jacq. - گیاهی علفی و دارای برگهایی با بریدگیهای دراز و پهن رنگ

سبز روشن است. بر روی برگهای آن نیز، نقاط ریز و کوچک دیده می‌شود که هر یک محل یک غده ترشحی محتوی مواد عطری است. این گیاه به حالت وحشی در بعضی نواحی اروپا مانند - داسنه‌های سیلیسی رشته کوه‌های آلپ، در شکاف تخته سنگها می‌روید. در کشور سوئیس نیز فراوان است.

خواص درمانی - دم کرده آن در محل‌های رویش گیاه، به عنوان مقوی، مقوی معده، نیرو دهنده و معرق مصرف می‌شود. از آن در ساختن لیکورها و معطر ساختن آنها استفاده بعمل می‌آورند مانند آنکه در ایتالیا نوعی مشروب به نام Esprit d' Iva و همچنین شراب و لیکورهای درمانی از آن تهیه می‌کنند.

در بعضی از نواحی محل رویش نیز از اعضای هوایی گیاه، نوعی دم کرده به صورت چای تهیه می‌نمایند.

***Achillea Ageratum L.**

A. viscosa Lam.

فرانسه : Achillée ageratoire انگلیسی : Milfoil ، Sweet maudin

آلمانی : Gewürzgarbe ، Balsamgarbe ایتالیائی : Eupatoria di mesuè

عربی : اغیراطن (Aghirâton)

تشخیص این گیاه از بابونه به سبب سهولت صورت می‌گیرد زیرا اولاً دارای گل‌هایی به رنگ زرد است و گل‌های کناری کاپیتولهای آن بسیار کوتاه می‌باشد ثانیاً برگهای سبز رنگ، ساده، چسبناک و خشن با کناره دندانه دار دارد. در سطح پهنک آن نیز، نقاط ریز معطر که هر یک، محل یک غده کوچک است دیده می‌شود. برگهای تحتانی ساقه گیاه، در قسمتی از پهنک، لوبدار و دندانه دار است و علاوه پهنک برگ تدریجاً به سمت دمبرگ باریک می‌شود در حالی که برگهای بقیه قسمت‌ها، عاری از دمبرگ و فقط دندانه دار می‌باشند. در منطقه وسیعی از مدیترانه نیز پراکندگی دارد. دارای اسانس مخصوص و مواد مختلف دیگری است که هنوز بررسی بر روی آنها صورت نگرفته است.

خواص درمانی - اختصاصات درمانی این گیاه شبیه A. millefolium است. از آن به عنوان نیرو دهنده، قابض، ضد خونروی، ضد کرم و همچنین التیام دهنده استفاده می‌شود. مصرف دم کرده رقیق آن جهت رفع حالت مزمن استلاء معده و حتی دفع کرم اطفال بین مردم معمول می‌باشد. در ایرا نمی‌روید.

***Anthemis nobilis L.**

A. aurea DC. ، Ormenis noblis J. Gay.

فرانسه : Anthemis odorante ، C. romaine ، Camomille odorante

انگلیسی : Camomile ، Roman Chamomile ، Common Chamomile

آلمانی : Kamillen ، Edle Hundskamile ، Römische Hundskamille

ایتالیائی : Cam. nobile ، Camomilla Romana ، Camomilla odorosa

فارسی : بابونه، بابونه رومی^(۱) - عربی: مشرف (Mushraf)، قراص، بابونج

۱- این گیاه در ایران نمی‌روید ولی چون در داروخانه‌ها پیوسته مصرف داشته، تحت نامهای بابونه یا بابونه رومی مورد استفاده قرار می‌گرفته است، در بعضی کتب علمی نیز به همین نامها وارد گردیده است.

گیاهی است کوچک، پرپشت، به ارتفاع ۱۰ تا ۳۰ سانتیمتر و دارای بوئی معطر وقوی که در چمنزارها، اراضی شنی و کنار استخرهای طبیعی نواحی مختلف اروپا، مانند فرانسه، ایتالیا و غیره می‌روید. از مشخصات آن این است که ساقه‌های خوابیده، استوانه‌ای شکل، به رنگ سبز-سایه سفید و برگهای کوچک، متناوب، منقسم به بریدگیهای باریک و نامنظم و پوشیده از کرک

ش ۳۰ - Anthemis nobilis : سرشاخه گلدار

دارد. کاپیتولهای آن که به وضع منفرد در رأس ساقه‌ها ظاهر می‌شود، در فاصله ماههای خرداد و مرداد شکفته می‌گردد. در هر کاپیتول آن دونوع گل، یکی زبانه‌ای: ماده، به رنگ سفید و دیگری لوله‌ای: همافروdit، و به رنگ زرد دیده می‌شود که مجموعاً انولوکری مرکب از چند ردیف براکته، آنها را از خارج فرا می‌گیرد.

قسمت مورد استفاده این گیاه کاپیتولهای آن است.

نمونه‌های پرورش یافته این گیاه، از نظر مصارف درمانی برانواع وحشی آن مزیت دارد. بر اثر کشت‌های متوالی نیز می‌توان تعداد زیادی از گل‌های لوله‌ای کاپیتولهای آنرا به گل‌های زبانه‌ای تبدیل نمود بطوری که کاپیتولها، به صورت دگمه‌های کاملاً سفیدرنگ (رنگ گل‌های زبانه‌ای) درآید.

در بازار تجارت، دو نوع کاپیتول بابونه با مشخصات زیر در معرض استفاده قرار می‌گیرد:
۱- کاپیتولهایی که در آنها هر دو نوع گل، لوله‌ای به رنگ زرد و زبانه‌ای به رنگ سفید دیده می‌شود.

۲- کاپیتولهایی که گل‌های لوله‌ای آنها به گل‌های زبانه‌ای تبدیل شده و مجموعاً ظاهر سفید رنگ دارند.

نوع اخیر کاپیتولها، دارای مصارف درمانی بیشتر است. کشت و تکثیر بابونه، به وسیله دانه (سیوه) و یا قطعات ریشه دار گیاه انجام می‌گیرد. زمین زراعتی آن نیز باید رطوبت مداوم نداشته، طوری انتخاب شود که هوای سرد زمستان و گرمای زیاد تابستان به گیاه صدمه وارد نیابد.

در موقع برداشت محصول باید دقت کافی بعمل آید که از چیدن کاپیتولها در دوزمان، یکی هنگامی که هنوز سبز و نارس اند و دیگری موقعی که در شرف پژمرده شدن اند و به سهولت از ساقه جدا می‌گردند، خودداری بعمل آید. پس از چیدن کاپیتولها نیز باید آنها را به صورت قشر نازکی بر روی پارچه‌ای در محل محفوظ‌گسترانید تا به ملایمت و تدریجاً، تحت اثر گرمای ملایم خشک شوند.

ترکیبات شیمیائی - کاپیتولهای بابونه دارای الکلونئیدی به نام آنته‌مین anthémine، تانن، اسانس، فیتوسترول و همچنین یک گلوکزید بسیار تلخ، اسید آنته‌میک ac. anthémique، تاراگزاسترول^(۱) taraxasterol (آنتس‌ترین anthesterin) و آنته‌مین anthemene (آنته‌میدین anthemidin) می‌باشد.

اسانس بابونه که به مقدار ۰.۸٪ تا یک درصد در گیاه وجود دارد، از کاپیتولهای آن به وسیله تقطیر با بخار آب حاصل می‌شود و رنگ آبی روشن در صورت تازه بودن دارد ولی بتدریج که کهنه می‌شود به رنگ زرد مایل به قهوه‌ای در می‌آید و رسوب می‌دهد.

۱- رجوع شود به صفحات بعد این کتاب، بحث Lactuca virosa L. و ترکیبات شیمیائی لاکتوکاریوم.

اسانس بابونه دارای اثرهای اسید آنزلیک، اسید تیگلیک، اسید بوتیریک به حالت آزاد، آنته‌مول، آنته‌سن anthemene و آزولین azulene است.

بوی آن قوی و کافوری و طعمش معطر و سوزاننده است. وزن مخصوص آن در گرمای ۱۵ درجه بین ۰.۹۰۵ و ۰.۹۱۸. و واکنش آن کمی اسیدی است. این اسانس به مقدار بسیار کم در آب ولی در ۸ قسمت الکل ۹۰ درجه و در اتر حل می‌شود.

اسانس بابونه در عطرسازی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بعلاوه از آن برای معطر ساختن طعم بعضی از اغذیه استفاده می‌شود. باید در شیشه‌های مسدود، در جای سرد و دور از نور نگهداری شود.

خواص درمانی - بابونه از مقوی‌های تلخ به حساب آمده اثر مقوی معده، تب‌بر، تسکین‌دهنده درد و بادشکن دارد. مصرف آن در دردهای عصبی ناحیه کمر در موقع گریپ، سردرد، سردردهای یکطرفه و دردهای عصبی صورت، اثر تسکین دهنده دارد ولی در هر حال باید توجه گردد که اگر به مقدار زیاد بکار رود و یا محلولات غلیظ آن مصرف شود، ایجاد حالت استفراغ می‌کند. بررسی‌های جدید نشان داده است که بابونه در رفع بی‌خوابی، تسکین درد هنگام دندان‌بندی کودکان، اختلالات یائسگی، کم‌اشتهایی، رفع ورم روده، کم‌خونی، اختلالات هضمی-اطفال، قاعدگی‌های دردناک و قطع حالت قاعدگی منشاء عصبی، اثر درمانی دارد.

از بابونه برای دفع کرم، رفع زردی و هیستری نیز استفاده بعمل می‌آید. در استعمال خارج حمام آن اثر نیرو دهنده دارد و مخصوصاً برای اطفال نافع است. محلولات آن سوهای بلوند را روشن‌تر و درعین حال شفاف می‌کند. اسانس بابونه اگر در مفاصل، به محل دردناک آن مالیده شود، اثر تسکین دهنده ظاهر می‌کند. بعلاوه در رفع ناراحتی‌های التهابی پوست، جوش، سوداء، آگزما، خارش‌های مهملی، کهیر و غیره مؤثر است.

اسانس بابونه از نظر درمانی دارای اثر قوی‌آور است و در ردیف اسانس‌های معطر تلخ جای دارد.

صور داروئی - دم کرده ۵ تا ۱۰ در هزار (یا ۱۰ تا ۱۲ کاپیتول در یک لیتر آب) - جوشانده سالیم ۵ در هزار گیاه کاسل به مقدار یک فنجان صبح ناشتا، نیم ساعت قبل از غذا - گرد کاپیتولها به مقدار ۵۰ گرم به عنوان مقوی معده، مقوی و بادشکن و یک تا ۸ گرم به عنوان تب‌بر - شراب ۳۰ تا ۶۰ در هزار کاپیتول (مقدار خیساندن در شراب ۱۰ روز) به مقدار یک استکان محتوی ۵۰ سانتیمتر مکعب قبل از هر غذا - گرد به مقدار ۲ تا ۱۰ گرم در روز، مخلوط در کمی عسل - اسانس به مقدار ۲ تا ۳ قطره مخلوط در عسل و ۲ تا ۳ دفعه در روز - دم کرده یک

قاشق سوپخوری بر حسب یک فنجان (پس از جوشاندن مختصر، به مدت ۱۰ دقیقه دم کنند) به مقدار یک فنجان، هنگام صبح و نیم‌ساعت قبل از صبحانه برای دفع کرم - در استعمال خارج: جوشانده ۵۰ در هزار برای تهیه لوسیونها جهت رفع ورم ملتحمه چشم (یک قاشق سوپخوری گل - بابونه را در یک فنجان آب به مدت کوتاه می‌جوشانند و سپس به مدت ۱۰ دقیقه دم می‌کنند. محلول حاصل را نیز پس از سرد و صاف شدن در چشم شوی ریخته، داخل چشم و پلکها را می‌شویند).

روغن بابونه که از دی‌زیسترون کاپیتولهای آن در روغن خشخاش به دست می‌آید، به صورت مالیدن برای رفع دردهای رماتیسمی بکار می‌رود.

از بابونه در تهیه فرآورده‌های داروئی متعددی استفاده بعمل می‌آید که در زیر به شرح بعضی از آنها مبادرت شده است:

۱- نسخه جهت رفع درد مفاصل

گل بابونه خشک	۱۵۰۰ گرم
اسانس ترابانتین	۱۲۵ »

ابتدا بابونه را خرد کرده در مقدار کافی آب، بازمی‌کنند سپس اسانس ترابانتین افزوده مخلوط را به هم می‌زنند و صاف می‌کنند. با جدا کردن اسانس که در سطح آب محلول صاف شده قرار می‌گیرد، مایعی به رنگ آبی روشن به دست می‌آید که از آن به صورت مالیدن در مفاصل جهت تسکین درد استفاده می‌شود.

۲ - لوسیون جهت درمان بیماریهای جلدی

برگ Potentilla anserina (حشیشة‌لاوز)	۵۰ گرم
پوست درخت بلوط	۵۰ »
گل بابونه	۵۰ »
سرشاخه گلدار Scabiosa succisa (بقنتمون)	۵۰ »
سرشاخه گلدار Salvia officinalis (مریمیه)	۵۰ »
سرشاخه گلدار شاه پسند Verbena officinalis	۵۰ »

۳ شست از مخلوط اعضای گیاهان فوق را در یک لیتر آب به مدت ۱۵ دقیقه می‌جوشانند و هنگام شب، پس از آنکه به مدت کافی، مخلوط خاك رس در آب (آرژیل) را بصورت لایه نسبتاً ضخیم بر روی پوست اثر دادند و پوست را به خوبی پاک نمودند، لوسیون مذکور را جهت درمان سوداء، جوش و دانه‌های جلدی، بر روی آن میمالند.

۳- پماد جهت درمان زرد زخم (Impetigo)

الکلاتور سیرک (Alliaria officinalis)	۲۵	گرم
اسانس بابونه	۵	قطره
اکسید روی	۱۰	گرم
وازلین	۱۰	»
لانولین	۱۰	»

در محل زخم، جهت درمان مالیده شود (Dr. H. Leclerc).

بهداشت پوست

استفاده از گل بابونه برای تامین سلامت پوست، همزمان با استفاده از آن جهت سوار درمانی آغاز شده است و چون لوسیون هادر پوست های حساس بیشتر اثر مفید ظاهری می کنند، امروزه این لوسیون ها را به تنهایی از گل بابونه و یا گل همراه بارمارن (*Rosmarinus officinalis*) یا بنفشه سه رنگ و یا *Galluna vulgaris* تهیه می کنند.

دم کرده ساده گل های بابونه اگر بر روی پوست صورت اثر داده شود باعث شادابی و تجدید حیات سلول های بشره پوست می گردد بعلاوه شستشوی سوی سر با آن، تغییر رنگ محسوس و زیبایی خاصی برای سوی سر بوجود می آورد.

ناسازگاری- گردو، گنه گنه، تانن، اسلح نقره، اسلح جیوه و سرب، سولفات آهن، ژلاتین. این گیاه در ایران نیست.

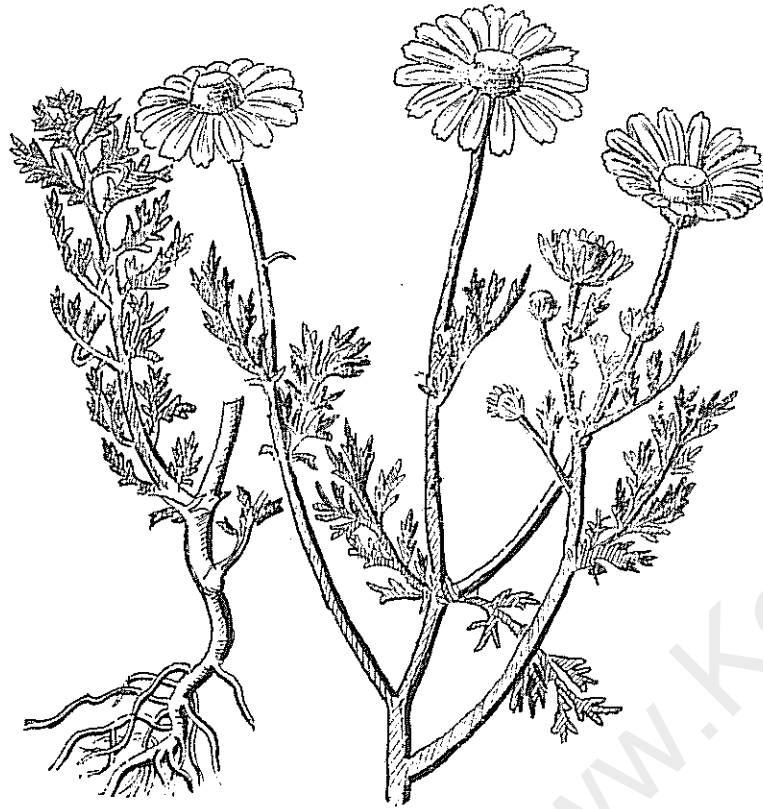
Anthemis Cotula L.

A. foetida Lam. ، Chamaemelum cotula All.

فرانسه : Anthémide puante ، Maroute ، C. bâtard ، Comomille puante
انگلیسی : St. chamomile ، Stink Mayweed ، Mayweed ، Fetid chamomile
آلمانی : Tribolo ، Camomilla fetida ؛ ایتالیائی : Stinkende ، Hundskamille
عربی : اربیان ، اتحوان

گیاهی است یکساله، دارای ریشه کوچک و ساقه ای بی کرک که غالباً در مزارع، کنار جاده ها، گودالها و دامنه های کم ارتفاع کوهستانها، به حالت خودرو یافت می شود. برگ های منقسم به قطعات باریک، نوک تیز و پوشیده از تارهای کم دارد و اگر دست بر روی اعضای هوایی آن کشیده شود، بوی نافذ و نامطبوع از آن استشمام می گردد.

کاپیتولهای آن شامل دونوع گل، یکی لوله ای به رنگ زرد و دیگری زبانه ای و به رنگ سفید است. پراکندگی آن به صورتی است که در منطقه وسیعی از اروپا، آسیا و شمال آفریقا می روید. در برخی نواحی امریکا نیز توسعه یافته است.

ش ۳۱- Anthemis Cotula : دو قسمت از یک گیاه کامل به اندازه های طبیعی

چون زنبور عسل از بوی آن گریزان است و همیشه از آن دوری می جوید از این جهت کسانی که زنبور عسل پرورش می دهند، در سواخ نزدیک شدن به کندو، دست های خود را به اعضای خشک شده این گیاه که قبلاً جمع آوری نموده اند، می مالند تا زنبوران بدانها نزدیک نشوند. از مصارف دیگر این گیاه آن است که اطراف انبار غله و اماکنی را که بذر نباتات در آنجا نگهداری می شود، به این گیاه آلوده می سازند تا از نزدیک شدن موش و حشرات جلوگیری بعمل آید.

سرشاخه های برگدار و گلدار گیاه، اثر حشره کشی دارد و در دفع شته کاملاً مؤثر است.

خواص درمائی- بادشکن، ضد تشنج، قاعده آور، تب بر، ضد کرم و التیام دهنده است. حتی معتقدند که اثرات درمائی آن که شباهت به بابونه رومی دارد، قاطع تر از گیاه اخیر می باشد و عدم توجه به آن فقط به علت بوی نافذ و ناپسند و طعم تلخ گیاه است که باعث گردیده استفاده از آن تدریجا متروک شود.

مصرف این گیاه در رفع دردهای معدی، ناراحتی های ناشی از یلغ هوا و اسهالهای ساده توأم با احساس درد در ناحیه احشاء اثرات مفید ظاهر می کند بعلاوه از آن در رفع اختلالات عصبی ناشی از ابتلاء به گریپ، اشکال وقوع قاعدگی، عوارض منشاء رحمی و در استعمال خارج، برای رفع دردهای رماتیسمی استفاده بعمل می آید.

گلهای آن دارای اسانس مخصوصی به مقدار بسیار جزئی است و از آن در اسریکا به عنوان معرق استفاده می شود.

محل رویش- نواحی شمالی ایران: گرگان، سازندران: بین عباس آباد و قائم شهر در ارتفاعات ۴۰۰ متری.

Anthemris arvensis L.

A. diffusa Salzm. ، *A. anglica* Spreng.

فرانسه : Fausse camomille ، *Anthemris des champs* ، *Camomille sauvage* ؛
انگلیسی : *Acker Hundskamille* ، *Wild Chamomile* ، *Corn Camomile* آلمانی ؛
ایتالیائی : *Camomilla senza odora* ، *C. dei campi* عربی : اقحوان اصفر، عین القظ

گیاهی است یکساله، به ارتفاع ۱ تا ۴ سانتیمتر و دارای برگهایی منقسم به تقسیمات باریک که مانند گیاه قبلی، در مزارع، اماکن سایه دار و کنار جاده ها به حالت خودرو می روید. پراکندگی آن در غالب نواحی جنوب غربی اروپا، آسیا و افریقا است بعلاوه در بعضی نواحی اسریکا نیز به حالت نیمه وحشی در آمده است.

ساده ترین وسیله تشخیص آن از گیاه قبلی آن است که اصولاً بوی ضعیف دارد و تهوع آور هم نیست. طعم آن بسیار تلخ است.

کاپیتولهای این گیاه دارای دو نوع گل، یکی به رنگ زرد و دیگری زبانه ای و به رنگ سفید است. انولوکر آن مرکب از براکته های پوشیده از کرک سی باشد.

ترکیبات شیمیائی- گلهای این گیاه دارای اسید آنته سیک و یک ماده قابل تبلور با ترکیب شیمیائی ناسعین است.

خواص درمائی- تب بر، ضد کرم و التیام دهنده است. دم کرده حاصل از کاپیتولهای آن جهت شستشوی زخمها بکار می رود زیرا التیام آنها را تسریع می کند. سابقاً مصارف نسبتاً زیاد در درمان بیماریها داشته ولی امروزه مصرف آن بکلی متروک شده است.

محل رویش- آذربایجان: ارومیه، جنوب غربی ایران: شهبازان در ارتفاعات ۷۰۰ متری، کشور در ۷۰۰ متری، ازنا در ۱۸۰۰ متری و کوه بیجت نزدیک دهلوران (فلور ایران).

Anthemris tinctoria L.

A. maritima Salisb. & Sm. ، *Cota tinctoria* J. Gay.

فرانسه : *Oeil de boeuf* ، *Cam. des teinturiers* ، *Camomille jaune* ؛
انگلیسی : *Dyer's Anthemis* ، *Dyer's Chamomile* ، *Yellow - oxeeye* ؛
آلمانی : *Goldblumen* ، *Farbende Kamille* ، *Färber Hundskamille* ؛
ایتالیائی : *Assenzio salvatico* ، *Occhio di bue* ، *Occhio bovino* ؛
عربی : بابونج اصفر، عین الثور

گیاهی است دو ساله یا پایا و دارای ساقه خشن، ساده یا منشعب و برگهای زاویه دار که به حالت وحشی در دامن های سنگلاخی و آفتابگیر، مخصوصاً اگر جنس زمین آهکی باشد می روید. پراکندگی وسیع نیز در نواحی جنوب غربی اروپا مانند فرانسه و نواحی غربی آسیا مانند ایران دارد. از مشخصات آن این است که کاپیتولهای آن دارای گلهای زبانه ای زرد رنگ (به رنگ گلهای لوله) می باشد و این خود بهترین وسیله تشخیص آن از گونه های داروئی مختلفی است که بدانها اشاره گردید. بعضی از نمونه های آن، ندرتاً ممکن است فقط دارای گلهای لوله ای باشند. انولوکر خارج کاپیتولها، از براکته های متعدد تشکیل می یابد.

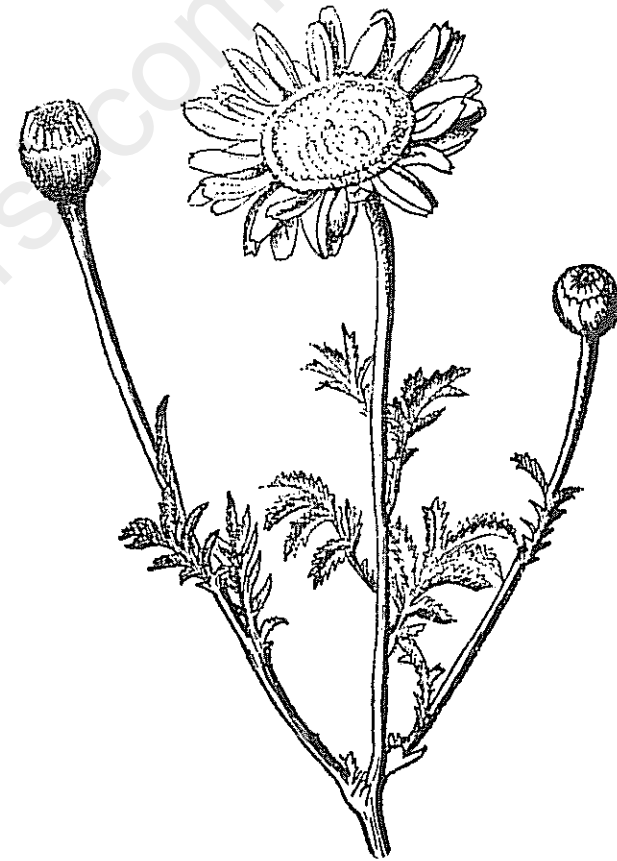
این گیاه در فاصله اواخر اردیبهشت تا مرداد گل می دهد. میوه آن رنگ تقریباً سفید و ه خط محسوس در طول خود دارد.

ترکیبات شیمیائی- گلهای آن علاوه بر گزانتوفیل و کاروتن (به مقدار کم)، دارای یک ماده رنگی زرد قابل استخراج است.

خواص درمائی- اشتها آور و التیام دهنده زخمهاست و از آن در طب عوام استفاده بعمل می آید. دانه اش (میوه) دارای یک ماده روغنی تلخ با اثر مسهلی است.

محل رویش: گرگان، سازندران: پل ورسک در ۱۳۰۰ متری، ۶ کیلومتری مشرق زیراب،

کوه نزوه، حسن آباد در دره چالوس، گیلان؛ لاهیجان، ایسپیلی، دره سفید رود در نزدیکی رودبار، مغرب ایران؛ آذربایجان، دشت مرغان، بین مرند و صوفیان، قره داغ در ۲۰-۳۰ کیلومتری اهر به سمت کالیبار در ۱۶۰۰-۱۷۰۰ متری، ۳۶-۳۷ کیلومتری شمال غربی رضائیه، دره قاسملو، جنوب غربی دریاچه رضائیه، بین میرآباد و اشنویه، ۳۰-۳۵ کیلومتری جنوب شرقی شاهین دشت در ۱۵۰۰ متری، سشک عنبر، سیانه، قره تپه، بین سیانه و تبریز در ۱۰۰۰ متری، بین سیانه و خلخال،

ش ۳۲- *Anthemis tinctoria*: سرشاخه گلدار به اندازه طبیعی

خمسه، کردستان؛ دیوان دره در ۲۰۰۰-۲۲۰۰ متری، بین بانه و سقز، ۱۰۰ کیلومتری شمال مریوان به سمت سقز، ۱۰ کیلومتری شمال مریوان در ۱۸۰۰ متری، چهل چشمه، ۶۵ کیلومتری جنوب سنندج در ۱۴۰۰ متری، کرمانشاه: شاهو، اراك: گلپایگان. اطراف تهران: دره لار در ۲۱۰۰-۲۲۰۰ متری، قزوین، گچسر در ۱۹۰۰-۲۳۰۰ متری، دره کرج در ۱۹۰۰ متری.

Diotis maritima Desf. *، گیاهی است که در منطقه مدیترانه می‌روید. از آن جهت رفع نزله نشانه استفاده می‌شود. مصرف آن در کدکس ۱۸۱۸ ذکر گردیده و در فارماکوپه فرانسه (سال ۱۹۷۵) نیز مجدداً وارد شده است.

* *Anacyclus Pyrethrum* DC.

Anthemis Pyrethrum L.

فرانسه: *Pyrethre*، *Pyrethre d'afrique*، انگلیسی: *Pillitory of Spain*

آلمانی: *Bertram*، *Speichelwurz*، *Alexanderfuss* ایتالیایی: *Piretro*

عربی: عاقرقرا، تاغندست (*Taghendast*)، اصل الطرخون الجبلی

گیاهی است کوچک، علفی، پایا و به ارتفاع ۲۰ تا ۲۵ سانتیمتر که منشاء اصلی آن، در ارتفاعات الجزیره بوده است ولی امروزه در غالب نقاط گرم و معتدل مانند ترکیه، بعضی نواحی

ش ۳۳- *Anacyclus Pyrethrum* سرشاخه گلدار (اندازه طبیعی)

آسیا و مخصوصاً آفریقا به حالت خودرو یافت می‌شود. ریشه آن راست، دارای انشعابات کم و ساقه‌های آن کوچک و متعدد است. برگهای تحتانی آن حالت گسترده ولی برگهای فوقانی، ظاهر راست و بریدگیهای باریک و متعدد دارد بعلاوه پوشیده از کرک است و به رنگ سبز مایل به آبی

جلوه می نماید. کاپیتولهای گیاه که در فاصله خرداد تا تیر ظاهر می شوند، وضع منفرد بر روی ساقه دارند و شامل دو نوع گل، یکی لوله ای، هرما فرودیت، به رنگ زرد و دیگری زبانه ای و ساده اند. از اختصاصات کاپیتولهای گیاه که خود بهترین وسیله تشخیص آن از گونه ای دیگر می باشد آن است که گل های زبانه ای آن، در سطح فوقانی به رنگ سفید ولی در سطح تحتانی، به رنگ ارغوانی سایل به بنفش می باشند.

سیوه آن فندقه و عاری از تار است.

اختصاصات تشریحی - ریشه پیرتر در برش عرضی، بافت های مختلف زیر را از خارج به داخل نشان می دهد:

۱- لایه های چوب پنبه، مرکب از سلولهای مسطح با جدار نسبتاً ضخیم که مجموعاً ظاهری به دنبال هم دارند.

۲- پارانشیم پوستی به ضخامت بسیار کم که در آن مجاری ترشچی متعدد به ابعاد متفاوت جای دارد.

۳- عناصر آبکشی، مرکب از سلولهای کوچک چندوجهی، به صورت نوارهای مجزا از یکدیگر.

۴- عناصر چوبی به صورت نوارهای دراز و مثلث شکل که توسط اشعه مغزی متعدد، بدان شکل در آمده اند. تعداد آوند های چوبی واقع در منطقه چوب، نسبتاً زیاد است و درون آنها غالباً از یک ماده رزینی زرد رنگ پر می باشد.

قسمت مورد استفاده این گیاه ریشه آن است (ریشه پیرتر) که به صورت قطعاتی به درازای ۸ تا ۱۰ و به قطر ۰٫۵ تا یک سانتیمتر در بازرگانی عرضه می شود. قسمت انتهائی ریشه آن که در واقع ناحیه یقه به حساب می آید، دارای اثر قطع برگهای قاعده ساقه گیاه است. بوی آنها در صورت خشک بودن، معطر ولی محرك مخاط بینی و طعم آنها، تند و ناپسند است. بر اثر جویدن آنها نیز، ترشحات بزاق افزایش می یابد.

ترکیبات شیمیائی - ریشه این گیاه دارای مقدار کمی تانن، ۰٫۷ درصد اینولین، صمغ، یک ماده زرد رنگ و پیرترین pyrèthrine است.

وجود ماده دیگری به نام پل لیتورین pellitorine نیز در آن ذکر شده است که خود مخلوطی لا اقل از ۳ ماده دیگر می باشد.

پل لیتورین به صورت بلورهای سوزنی شکل در اثر دوپترول به دست می آید. در گرمای

۷۲ درجه ذوب می شود. در آب به مقدار کم ولی در حلال های آلی به مقدار زیاد محلول است در اسیدها و قلیائیات قابلیت انحلال ندارد.

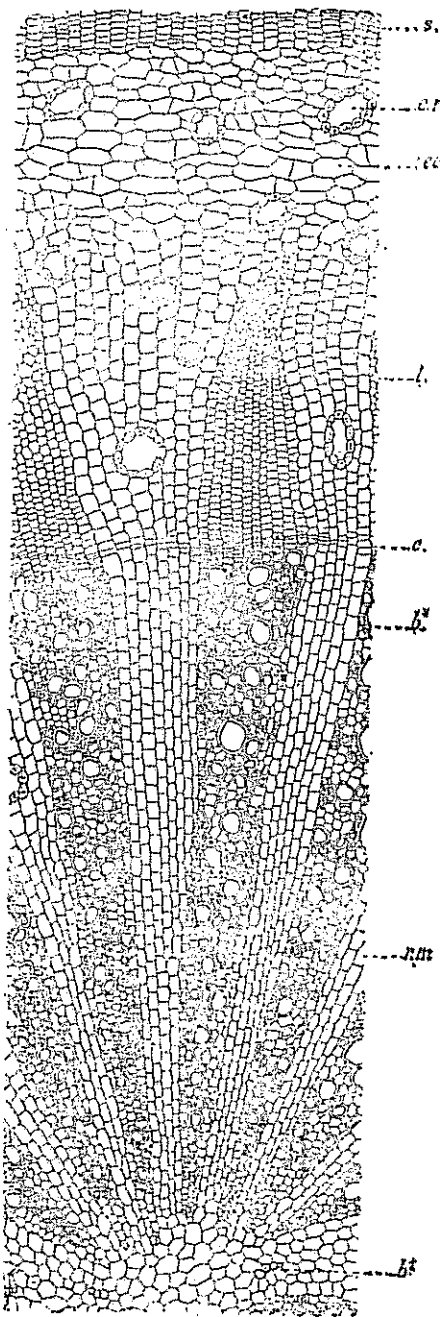
خواص درمائی - از ریشه این گیاه (ریشه

پیرتر Pyrèthre) با آنکه اثر نیرو دهنده دارد، کمتر در مصارف داخلی استفاده بعمل می آید زیرا اولاً باید در نهایت احتیاط مصرف شود و ثانیاً اگر مصرف آن حتی به مقدار کم ادامه یابد، عوارض سمومیت نظیر احساس کسالت عمومی، تهوع، دل پیچه، اسهال و سردردهای شدید بوجود خواهد آمد. این عوارض، غالباً در اعراب که قطعات ریشه گیاه را بطور مداوم مصرف می کنند، دیده می شود.

جویدن ریشه این گیاه، با احساس گرما، سوزن زدگی و زیاد شدن ترشحات بزاق همراه است علاوه بر قرمز کننده و تحریک کننده پوست بدن و مخاطها را دارد. معهذاً جویدن مقدار کم آن، برای تنظیم ترشحات غدد بزاقی و رفع هیپرتروفی لوزه ها غالباً معمول می باشد. گرد ریشه گیاه بشدت عطسه آور است.

در استعمال خارج: تنظور الکل $\frac{1}{10}$ (کلوترار) و تنظور اتر دار آن جهت رفع درد دندان بکار می رود و برای این کار نیز تاسپون آغشته به آن، در محل دردناک حفره دندان گذاشته می شود. تنظور این گیاه در فرسول برخی الیکسیرها وارد می گردد.

از گرد ریشه این گیاه، برای دفع حشرات مخصوصاً شپش استفاده بعمل می آورند.

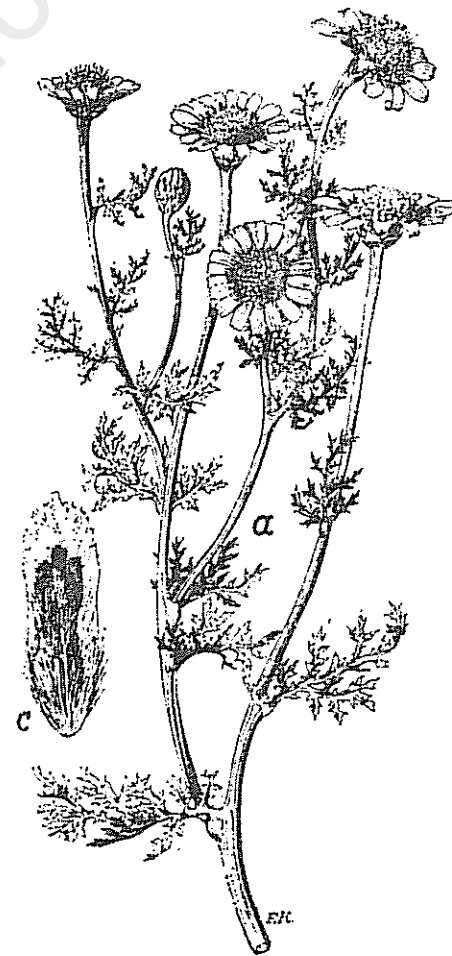

ش ۳۴ - برش عرض ریشه پیرتر S = چوب پنبه
cr = مجرای ترشچی l = آبکش rm = اشعه مغزی
b_۱ = چوب اولیه b_۲ = چوب ثانوی (Reutter)

نسخه برای مصارف دندانپزشکی

تنطور پیرتر	۴	گرم
» تریاك	۴	»
» اسانس سیخك	۴	»
كافور	۲	»

در دندانپزشکی، پنبه آغشته به مخلوط مواد مذکور را در حفره دندان جهت ضد عفونی کردن و تسکین درد جای می دهند.

ش ۳۰ - Anacyclus officinarum : a = سرشاخه گلدار c = پراکنده

در آلمان، گیاه دیگری به نام *Anacyclus officinarum* Hayne* ، برای مصارف فوق مورد استفاده قرار می گیرد که بنظر می رسد از گیاه قبلی منشأ گرفته باشد. هیچیک از دو گیاه فوق در ایران نمی روید.

* *Chrysanthemum cinerariaefolium* (Trev.) Vis.

Ch. turreanum Vis. ، *Pyrethrum cinerarifolium* Trev.

گیاهی است، پایا، بوته مانند، به ارتفاع ۰.۵ تا ۰.۶ سانتیمتر و پوشیده از کرکهای نرم. پنبه ای که منشأ اصلی آن در دالماسی، مونتنگرو و هرزگووین بوده ولی امروزه به علت پرورش یافتن در نواحی مساعد، پراکندگی زیاد پیدا نموده است. ظاهر کلی گیاه، مدور است و به علت

ش ۳۱ - *Chrysanthemum coccineum* : شاخه گلدار به اندازه طبیعی (Bail.)

پرشاخه بودن، پرپشت بنظر می‌رسد. از وسط آن ساقه‌های راست و متعددی خارج می‌شود که هر یک به یک کاپیتول ختم می‌گردد. برگهای تحتانی آن بزرگ، به طول ۲ سانتیمتر و دارای دمبرگ دراز و پهنکی منقسم به ۷ تا ۹ تقسیم باریک، با دندانه‌های بزرگ و ناساوی است. قسمت انتهائی ساقه‌ها، به دسگل درازی ختم می‌شود که بتفاوت ممکن است دارای برگهای کوچک و باریک در قاعده کاپیتول و یا فاقد آن باشد. انولوکر آن پوشیده از کرکهای پنبه‌ای مایل به سفید و سرکب از براکته‌های متعدد و به هم فشرده است. نهنج کاپیتولها، ظاهر محدب و دو نوع کل، یکی لوله‌ای و دیگر زبانه‌ای سفید دارد (۱).

کاپیتولهای این گیاه و گونه *Ch. coccineum* Willd. (۲)، *Ch. roseum* Bieb. تحت نام *Pyrèthre insecticide* در معرض استفاده برای حشره‌کشی و مصارف دیگر قرار می‌گیرد. در گیاه اخیر، گلهای زبانه‌ای به رنگ صورتی یا گلی ولی گلهای لوله‌ای مانند گیاه قبلی به رنگ زرد است. پراکندگی آن در ارمنستان، قفقاز و شمال ایران تا ارتفاعات ۲۰۰۰ متری می‌باشد. این گیاه دارای وارپته‌های زینتی متعددی است که در بعضی از آنها به جای یک ردیف، دو ردیف گل زبانه‌ای دیده می‌شود.

کاپیتولهای گیاهان مذکور را، موقع جمع‌آوری بتفاوت بادست می‌چینند (در ژاپن) و یا آنکه گیاه را از قاعده ساقه قطع می‌نمایند زیرا مواد مؤثر گیاه نه تنها در کاپیتولها، بلکه در سایر اعضای هوائی آن نیز به مقدار متفاوت یافت می‌شود.

پس از قطع کاپیتولها و یا ساقه‌گلدار و برگ‌گلدار گیاه، آنها را در گرمای ملایم به صورت مختلف که تناسب با کشور تولید کننده دارد خشک می‌نمایند. این عمل نیز دارای اهمیت زیاد است زیرا در مقدار درصد مواد مؤثر تأثیر کلی دارد. معمولاً بر اثر خشک کردن، معادل ۷۵ درصد وزن کاپیتولها، کاهش حاصل می‌کند.

از روشهای مناسب برای خشک کردن کاپیتولها، یکی آن است که آنها را به ضخامت

۱- در بین *Chryanthemum* ها، گونه‌های فاقد گلهای زبانه‌ای نیز وجود دارد و این حالت که بر اثر حذف کلی گلهای زبانه‌ای و یا عدم رشد کافی آنها پیش می‌آید در بعضی از آنها منجمله *Ch. Balsamita* L. دیده می‌شود.

۲- این گیاه به صورت یک گونه فرعی از آن به نام *subsp. coccineum* و محل رویش آن نیز در گرگان: زیارت، نزدیک حاجی‌لر، دیمالو، مازندران: ارتفاعات ساری، سنگ‌ده، قدسگاه در ۲۶۰۰ متری، کلاردشت به سمت تخت سلیمان، نزدیک سیاه‌پیشه، دره چالوس، گیلان، کوه دالک (جلفک) ارتفاعات گیلان مجاور نوره، شاهرود - بسطام ذکر شده است (*Fl. Iranica*).

۳ تا ۵ سانتیمتر بر روی قطعه پارچه‌ای می‌گسترانند و در معرض گرمای خورشید قرار می‌دهند ضمناً در هر روز چند بار گلها را به سلاست زیرو رو می‌کنند و پس از آنکه اعمال مذکور، سه روز متمادی ادامه یافت، آنها را در یک محل محفوظ با گرمای ملایم به مدت یک هفته نگهداری می‌نمایند تا عمل خشک شدن، به خوبی و بنحو اکمل انجام گیرد.

ش ۳۷- *Ch. cinerariaefolium*: شاخه‌های گلدار به اندازه طبیعی (C. E. Zem.)

در بازار تجارت، کاپیتول گیاهان مذکور بر سه نوع به شرح زیر در معرض استفاده قرار می‌گیرد:

۱- کاپیتولهای ناشکفته که به بزرگی ۶ تا ۹ میلی‌متر می‌باشد.

۲- کاپیتولهای نیمه شکفته که به بزرگی ۹ تا ۱۲ میلی‌متر می‌رسد.

۳- کاپیتولهای کاملاً شکفته که به بزرگی ۱۲ تا ۱۵ میلی‌متر است.

ساده‌ای که تحت نام *گرد پیرتر* (*Poudre de Pyrèthre*) در معرض استفاده قرار می‌گیرد، گرد کاپیتولهای گیاهان مذکور است که رنگ قهوه‌ای سبز دارد.

از ساقه گلدار و برگدار گیاهان مذکور، در صنعت برای تهیه ماده مؤثری به نام پیرترین Pyrètherine استفاده بعمل می آید.

ترکیبات شیمیایی - ماده سوثرگرد پیرتر، طبق بررسیهای Schlagdenhauffen و Reeb (در سال ۱۸۹۰)، یک ماده اسیدی با ترکیب شیمیایی درهم به نام اسید پیروتروتوکسیک ac. pyrèthrotorique، تشخیص داده شد. بعداً در سال ۱۹۰۹، دانشمندی به نام Fujiani، مطالعات ارزنده درباره آن نمود و یک ماده روغنی به نام پیرترون Pyrèthron که شامل اترسل های مختلف است از گیاه به دست آورد.

Ruzicka و Staudinger در سال ۱۹۲۴، مطالعات دانشمندان قبلی را پیروی نمودند و با قرار دادن ۱۰ کیلوگرم گرد پیرتر در اتر دوپترول، ۰ تا ۶ گرم مایع قهوه ای سیاه، سختی سواد مؤثره گیاه به دست آوردند. این ماده روغنی که منطبق با پیرترون Fujiani بوده است، از نظر ترکیب شیمیایی شامل معادل نصف وزن خود، از نوعی ماده الکلی به نام پیرترویل Pyrèthrol بوده که اصولاً هیچ گونه اثر حشره کشی نداشته است. بقیه وزن آنرا مخلوطی از دو نوع اترسل، یکی پیرترین I (Pyrèthrine I) و دیگری پیرترین II (Pyrèthrine II) که هر دو اثر حشره کشی قوی داشته، تشکیل می داده است (اثر حشره کشی پیرترین I از پیرترین II بیشتر است).

پیرترین I، اتر پیرترویلون Pyrèthrolone (الکلی با عاقل ستی) و اسید کریزانته میک ac chrysanthemique (اسید کریزانتم منو کاربونیکی)، به فرمول $C_{21}H_{38}O_3$ است و حالت مایع دارد.

پیرترین II، اتر پیرترویلون و اسید کریزانتم دی کاربونیکی، به فرمول $C_{23}H_{38}O_6$ است و به حالت متبلور به دست می آید. چون این اسید، یک عامل اتریفیه بالکل متیلیک دارد، به حالت اتر متوتیلیک، در پیرترین II موجود می باشد و در این حالت، عامل اسیدی آن، پیرترویلون را اتریفیه می کند.

در گرد پیرتر، سواد غیر سوثری نظیر سوم، پارافین، پیرترویلون pyrèthrosine به فرمول $C_{17}H_{22}O_6$ ، کدینین choline، فیتوسترین، الکلوئیدی به نام کریزانته سین chrysanthémine (فاقد اثر حشره کشی) و اسانسی به مقدار ۰.۰ تا ۰.۱ درصد وجود دارد. این اسانس اگر از پیرتر دالاسی گرفته شده باشد، وزن مخصوصی معادل ۰.۹۵۴۶ در گرمای ۱۵ درجه دارد.

اسانس حاصل از *Ch. indicum* L. و همچنین *Ch. sinense* Sabin، دارای ماده ای به نام کریزانته نون Chrysanthenone به فرمول $C_{15}H_{14}O$ و به وزن ملکولی ۲۲۰.۱۵ است.

اسانس حاصل از پیرتر، مدت ها ماده مؤثر آن از نظر حشره کشی تصور می رفت ولی آزمایشهای مختلف، آنرا فاقد این اثر نشان داد.

از هر کیلوگرم گل های تازه پیرتر، معادل ۰ تا ۱۲ گرم، پیرترین به دست می آید.

اسید کریزانته میک Ac. chrysanthémique (اسید کریزانته سوم منو کاربوکسیلیک Chrysanthemum monocarboxylic acid، اسید کریزانته سوبیک Chrysanthemumic acid به فرمول $C_{15}H_{14}O_6$ و به وزن ملکولی ۱۶۸۲۳ است. به حالت اتری در گل های *Ch. cinerariaefolium* Vis. وجود دارد. استخراج و تعیین فرمول گسترده آن توسط Staudinger و Ruzicka (۱) و سنتر آن توسط Staudinger انجام شده است.

دارای فرم های Cis و Trans به صورت های چپ گرد، راست گرد و راسیمیک است. پیرترویلون Pyrèthrosine، به فرمول $C_{17}H_{22}O_6$ و به وزن ملکولی ۳۰۶۳۰ است و از گل های (کاپیتول های) گیاه مذکور استخراج شده است (۲). تعیین فرمول منبسط آن توسط Barton و de Mayo (۳) و همچنین محققین دیگر انجام گرفته است.

پیرترویلون، در اتانول و استات اتیل به حالت متبلور به دست می آید. در گرمای ۱۹۸-۲۰۰ درجه ذوب می شود. در آب غیر محلول ولی در الکل و کلروفرم محلول است. در اتر دوپترول به مقدار جزئی حل می شود.

تحت نام Jasmolins، سواد سرباز ترکیبات حشره کش در گل های پیرتر ذکر گردیده (۴) که استخراج و تعیین فرمول منبسط آنها توسط Goden و همکارانش انجام گرفته است (۵). Jasmolins، دارای دو نوع یکی Jasmolin I به فرمول $C_{21}H_{34}O_3$ و دیگری Jasmolin II به فرمول $C_{23}H_{38}O_6$ می باشد که هر دو حالت مایع دارند.

خواص در سانی و سوارده استعمال - سمیت گرد پیرتر، برای انسان و جانوران خون گرم، کم ولی برای عده بسیاری از حشرات و حیوانات خونسرد نسبتاً شدید است.

ابتدا تصور می کردند که علت از بین رفتن حشرات پس از بکار بردن گرد پیرتر، برای آن است که این گرد مجاری تنفسی (تراشه) آنها را سد و ساخته و بدینوسیله باعث خنگی و از بین

1 - Staudinger, Ruzicka, Helv. Chim. Acta. 7, 177, 201 (1924).

2 - Thomas, Pharm. Ztg. (1891), 503.

3 - Barton, de Mayo, J. Chem. Soc. (1957), 150.

4 - The Merck Index, 9th edition, (1976).

5 - Goden et al., J. Econ. Entomol. 58, 544, (1965).

رفتن آنها می شود ولی طبق عقیده A. Juillet ، کاپیتولهای پیرتر اگر به خوبی به صورت گرد درآید ، بطوری که رزین آن به صورت ذرات بسیار ریز، آزاد شود. در این حالت پس از نفوذ در تراشه حشرات ویا بر اثر آلوده شدن زوائد دهانی آنها بدین ماده، موجب سمومیت حشرات می گردد. در حالت اخیر، ذرات ماده موثر گرد پیرتر از راه زوائد دهانی جانور، به دستگاگوارش آن نفوذ کرده سمومیتی بوجود می آورد که منجر به سرگ حشره می شود.

بطور کلی پیرتر و سواد مؤثر آن (پیرترین ها)، بر روی سلسله اعصاب مرکزی تأثیر نموده یک سم عصب- ماهیچه بشمار می آیند.

سرگ جانوران حساس به این گرد نیز بر اثر فلج ماهیچه ای و ایجاد عدم توافق حرکات ضروری آنها که با پیدایش تشنج همراه می باشد پیش می آید. این کیفیت راسی توان در آسکاریس ها، اکسیپورا (Pipert)، قلب قورباغه (Rigal در سال ۱۹۳۲) و جانوران دریائی (Gaudin در سال ۱۹۳۵) مشاهده نمود.

از گرد پیرتر، بطور مستقیم برای دفع حشرات استفاده بعمل می آید و هر قدر نیز که این گرد تازه باشد اثر آن فعال تر خواهد بود. گرد پیرتر در صورتی اثر کشنده و فعال خواهد داشت که اولاً تازه تهیه شده باشد و ثانیاً دور از هوا و در جعبه های فلزی یا شیشه ای نگهداری شود. در غیر این صورت، یعنی اگر در جعبه های متوائی و یا در کیسه محفوظ بماند، اثر کشنده آن بسیار کم می گردد.

از گرد پیرتر نخستین بار در کشاورزی جهت از بین بردن آفات سوسه سبزیها، و درختان سیوه مانند سیب و گیلاس استفاده بعمل آمد و چون نتیجه مثبت گرفته شد تدریجاً برای معدوم ساختن شته، ساس، شپش، کک و مگس که بطور مستقیم و یا غیر مستقیم، عامل بیماریهای مختلف و خطرناک اند، بکار برده شد.

از نظر درمانی از گرد پیرتر در پزشکی و بیشتر در دامپزشکی، جهت دفع کرمها استفاده بعمل آمده است.

در کشاورزی برای دفع آفات درختان سیوه و سبزیها و همچنین از بین بردن شته و ساس، از آن به صورت صابون پیرتر استفاده بعمل می آورند.

صابون پیرتر که Juillet ، نخستین بار آنرا با طرز صحیح و دقیق تهیه نمود، محارف مختلف، مخصوصاً در کشاورزی دارد و به صورت زیر تهیه می گردد:

کاپیتول خرد شده گیاهان مذکور را در حلالی مانند الکل اتینیک، اتر معمولی، اتر-دوبترول، تتراکلرور کربن و غیره قرار داده عصاره ای پس از تنظیر حلال، به دست می آورند. سپس

این عصاره را که دارای سواد مؤثر گرد پیرتر است، با صابون سیاه^(۱) به نسبت ۲ کیلوگرم صابون و ۱۰ کیلوگرم عصاره (Faes) و یا دو کیلوگرم صابون و هموزن آن عصاره (Julle) ، به صورت اسولسیون در می آورند.

با این روش، عصاره اولئورزین گرد پیرتر، به حالت تعلیق در یک اسولسیون باقی می ماند که اثر آن، به خلاف آنچه که تصور می نمایند، سالها محفوظ می ماند.

در موقع استعمال، صابون مذکور را در ۱۰ تا ۲۰ قسمت حجم آن آب، رقیق می نمایند و در کشاورزی با اخذ نتیجه قاطع، بدون بروز هیچ گونه خطر برای دفع آفات درختان سیوه بکار می برند.

برای به دست آوردن محلول های ارزان قیمت از گرد پیرتر، یکی دیگر از روشها آن است که از گل پیرتر به طریق خیساندن، دم کردن ویا دیستیلیون در حلالهای مختلف، محلول هائی به دست می آورند که نتایج پایدار از آن حاصل نمی شود و به همین جهت است که تهیه آنها برای مصارفی که ذکر گردیده امروزه متروک شده است.

امروز به مقادیر دلخواه به فرآورده های پیرتر، **روتنون** Roténone ، سواد مؤثر Derris (رجوع شود به جلد اول این کتاب)، برگ توتون و سایر ترکیبات حشره کش برای بدست آوردن اثر قاطع، اضافه می کنند.

پیرترین ها در مصارف داخلی به عنوان دفع کرم مصرف می شوند زیرا اثر فلج کننده بر روی بعضی کرمها مانند اسکاریس، کرم کدو و کرمک داشته، برای انسان نیز به مقادیر درمانی، بی ضرر می باشند. پس از مصرف آنها، کرمها دفع می گردند ولی تخم طفیلی ها، تحت تأثیر قرار نمی گیرد.

مقدار مصرف پیرترین برای انسان بالغ، ۱۰ تا ۲۰ میلی گرم است که به صورت حب یا گرانول های کراتینیزه (برای آنکه شیره معده بر روی آن اثر نماید)، محتوی ۵ میلیگرم، در مدت سه روز (صبح ناشتا)، همراه بایک سهل و یا به صورت محلولهای الکلی رقیق شده با آب و یا محلولهای روغنی (به مقدار ۰.۵ تا ۲.۰ قطره - هر ۰.۵ قطره آنها دارای ۵ میلیگرم پیرترین است) در مدت ۳ یا ۴ روز و سپس یک سهل ملایم، مصرف می شود.

برای دفع کرمک باید سه مرتبه مصرف پیرترین را بنحوی که ذکر شد تکرار کرد مشروط بر آنکه فاصله هر دفعه با دفعه بعد، لا اقل ۱۰ روز باشد.

در بازار تجارت، فرآورده هائی یافت می شود که در آنها، مقادیر نسبی پیرترین تفاوت

۱- صابون سیاه، نوعی صابون طبی پتاس دار و به صورت توده ای به رنگ قهوه ای زرد، با ظاهر شفاف و حالت نرم و چسبنده است (کد کس ۱۹۰۸).

می نماید. از انواع این فرآورده ها، بر حسب احتیاجات مختلف، در استعمال خارج برای دفع حشرات و یا در مصارف داخلی برای از بین بردن طفیلی ها در انسان یا حیوانات استفاده درمانی بعمل می آید.

در دامپزشکی، از پیرترین برای دفع کرم گوسفند (Perrot ۱۹۳۳) و یا تهیه فرآورده های کره آنتی بیوز پیرترین، برای مصرف ۴ مرتبه در سال، نتایج خوب به دست آورده اند بطوری که میزان تلفات از ۷۰ درصد به ۱۰ درصد رسیده است. دفع کرم های مختلف حیوانات، علاج کم خونیهای ناشی از وجود کرم در اسب، علاج برونشیت های منشاء وجود کرم در گاو (با مصرف از راه تزریق در برونش های حیوان) و دفع کرم سگ از طریق بکار بردن پیرترین انجام پذیر است.

۱- نسخه جهت تهیه حشره کش

گرد پیرتر (Ch. cinerariaefolium)	۱۰۰ گرم
سالیسیلات متیل	۵۰ گرم
اسانس سیترونل (Cymbopogon Nardus)	۱۵ گرم
نفت (Pet. lampant)	۱۰۰۰ سانتیمتر مکعب

گرد گل پیرتر را بمدت ۸ روز در محلول مذکور میخیسانند و سپس صاف کرده بصورت گردپاش جهت دفع حشرات بکار میبرند.

۲- محلول حشره کش

گرد گلهای استابیلیزه (Stabilisée) گیاه مذکور ^(۱)	۱۰۰ گرم
گرد ریشه Derris	۵۰
اسانس ژرانیوم	۳
اسانس تربانتین	۳
سولفورسیانات سدیم	۳
الکل صنعتی	۱۰۰
نفت سوخت معمولی به مقدار کافی تا	۱۰۰۰

۱- Ch. cinerariaefolium به اسامی Pyrethre insecticide (پیرتر حشره کش) و

Pyrethre - Chrysanthème در بازارهای دارویی نامیده می شود.

مخلوط فوق را بمدت یک هفته به حال خود می گذارند و گاهگاه بهم می زنند تا به خوبی خیسانده شود سپس با فشار صاف کرده در کشاورزی جهت دفع آفات مزارع، رفع طفیلی ها و غیره مورد استفاده قرار می دهند (Danzel L.).

۳- گرد حشره کش

گرد گلهای استابیلیزه گیاه مذکور	۶۰ گرم
گرد دیاتمه	۴۰
اسانس ژرانیوم	۱

سواد فوق را به خوبی مخلوط می کنند تا به صورت گرد یکنواخت درآید سپس از آن جهت دفع حشرات: شته و ساس استفاده به عمل می آورند (Fl. Antiparasitaire, Danzel, L.).

محل رویش: وجود Ch. coccineum در بعضی کتب علمی و در اندکس کیو، بدون تعیین محل دقیق رویش، در ایران ذکر شده است.

Chrysanthemum morifolium Ram. * - گیاهی علفی، دوساله یا پایا و دارای برگهای دمبرگ دار، منقسم به لوبهای پنجه ای و گلهای واقع در راس شاخه هاست. در چین و ژاپن می روید. گلهای زبانه ای سفید یا ارغوانی رنگ و واقع در ۱-۲ ردیف دارد که عموماً آماده اند. گلهای لوله ای آن زرد رنگ است. اثر درمائی گیاه مربوط به گلهای آنست که طعمی تلخ و بیونی معطر و اسانس دار دارند بعلاوه سواد دیگری نظیر تانن، آدنین، کولین و استاکیدرین نیز در آن یافت می شود. از گلهای آن بعنوان خنک کننده در سوار بالابودن درجه گرمای بدن در انفلاوانزا، سردرد و غیره به مقدار ۱-۲ گرم استفاده می شود بعلاوه دم کرده آن جهت رفع ورم ملتحمه چشم بکار می رود.

در ایران نمیروید.

Chrysanthemum Leucanthemum L.

Leucanthemum vulgare Link. ، Matricaria Leucanthemum Scop.

فرانسه : Grande marguerite ، Chrysanthème blanc ، Marguerite des prés

انگلیسی : Ox - eye daisy ، Riesien Margerite ، Gemeine Wucherblume

ایتالیائی : Margherita grande ، Margherita dei prati ، Bellide maggior

عربی : عین البقر

نام گونه این گیاه از دو کلمه Leucos به معنی سفید و anemos به معنی گل مشتق

شده است که مجموعاً گل سفید را معنی می‌دهد. از قرن سیزدهم میلادی، تدریجاً آنرا به نام Marguerite نامیدند که خود از کلمه Margarita به معنی مروارید مشتق گردیده است.

گیاهی است علفی، پایا، به ارتفاع ستغیر ۱ سانتیمتر تا یک متر که در غالب مزارع، دشت‌ها و اماکن عاری از درخت جنگلهای نواحی وسیعی از اروپا و آسیا، یافت می‌شود. گل‌های نسبتاً درشت و زیبای آن در فصل بهار، جلوه‌گری خاص در اماکن مذکور دارد. پراکنندگی آن حتی در دانه‌های مرتفع کوهستانها ادامه پیدا می‌نماید. از مشخصات آن این است که ساقه‌ای به وضع قائم، ساده و یا منشعب دارد. برگهای قاعده ساقه آن ساده و دارای کناره دندانه دار یا ناهمواریهای مشخص و بریدگیهای نسبتاً عمیق است.

کاپیتولهای آن دارای دونوع گل، یکی زبانه‌ای و سفیدرنگ در حاشیه و دیگری لوله‌ای و زرد رنگ در وسط است. انولوکر آن، از براکته‌های ناساوی تشکیل می‌یابد. میوه‌اش در گل‌های لوله‌ای، عاری از دسته تارولی در گل‌های زبانه‌ای، گاهی همراه با یک دسته تار ساده یا دندانه دار است.

پرورش این گیاه به علت گل‌های نسبتاً درشت و زیبایی که دارد، در باغچه‌ها معمول می‌باشد. **خواص درمانی**- استفاده‌های درمانی از این گیاه، از قرن ۱۰ میلادی آغاز گردید و مدت‌ها نیز ادامه یافت. گل‌های آن سابقاً به مصارفی شبیه بابونه می‌رسیده ولی اثر آن به سراتب از گیاه اخیر کمتر است. از اعضای هوایی سارگریت، سابقاً دم کرده‌ای تهیه می‌شده که برای درمان نزله‌ها بکار می‌رفته است. اسانس حاصل از اعضای گیاه که تحت اثر بخار آب تهیه می‌شود، سابقاً برای علاج خونریزها، رعاف و بهبود و التیام زخمها بکار می‌رفته است. از گل‌های این گیاه سابقاً به عنوان ضد تشنج و رفع زردی و آسم استفاده بعمل می‌آمده است بعلاوه مصارف زیادی برای دفع حشرات داشته است. مصرف آن از نظر درمانی امروزه متروک شده است.

بررسی‌های جدید نشان داده است که استفاده از این گیاه باعث می‌گردد که در بعضی افراد خارش شدید در پوست بوجود آید.

پرورش این گیاه امروزه به علت گل‌های زیبایی که دارد به عنوان زینت در نواحی مختلف و در ایران معمول می‌باشد.

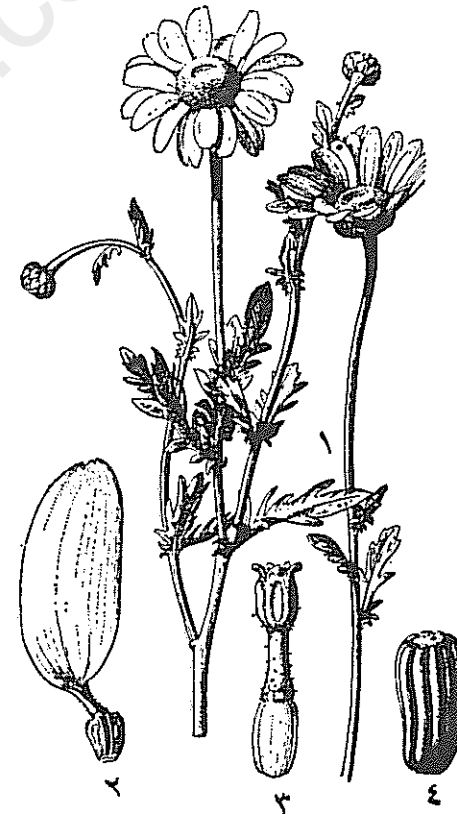
از تکثیر آن نمونه‌هایی با گل‌های درشت و پرپر به دست آمده است.

ش ۳۸- *Chrysanthemum Leucanthemum* : ۱- دو قسمت از یک گیاه کاسل (اندازه طبیعی)، ۲- گل لوله‌ای ۳- گل زبانه‌ای

**Chrysanthemum segetum* L.

فرانسه : Marguerite dorée انگلیسی : Corn - marigold ایتالیایی : Fior d' oro
 آلمانی : Kornringelblume ، Saat wucherblume عربی : ارویا (Arawyâ)
 گیاهی علفی، یکساله و به ارتفاع ۲۰ تا ۶۰ سانتیمتر است. برگهایی به رنگ سبز مایل
 به آبی دارد. کاپیتولهای آن، نسبتاً درشت و شامل دو نوع گل، یکی زیانه‌ای سفید رنگ و واقع
 در حاشیه و دیگری لوله‌ای، زرد رنگ و واقع در وسط آن است.

ش ۳۹-۱- سرشاخه گلدار (اندازه طبیعی) *Chrysanthemum segetum*

۲- گل زیانه‌ای ۳- گل لوله‌ای ۴- میوه

ترکیبات شیمیایی - در گل‌های این گیاه، ماده‌ای به نام کوئرسیترین (quercitrine)

وجود دارد.

کوئرسی ریت رین، به فرمول $C_{21}H_{33}O_{13}$ و به وزن ملکولی ۴۶۴۳۷ است که از گیاهان
 زیر استخراج شده است (۱).

- ۱- از گل‌های *Gossypium herbaceum* L. از تیره Malvaceae
 ۲- از برگ‌های *Chrysanthemum segetum* L. از تیره Compositae
 ۳- از برگ‌های *coccineum* L. — — — — —

این ماده با ۲ ملکول آب به صورت بلوریهایی سوزنی شکل به رنگ زرد روشن، محلول
 در پیریدین به دست می‌آید. آب تبلوران در گرمای ۱۰۰ درجه از بین می‌رود و در این حالت (انیدر)
 جاذب الرطوبه می‌شود و در گرمای ۲۴۷-۲۴۹ ذوب می‌گردد. در آب تقریباً غیر محلول ولی در
 آب خیلی گرم، کمی حل می‌شود. در متانول محلول است. در محلول قلیائیات حل می‌گردد و رنگ
 زرد شدیدی می‌دهد.

سابقاً از گل‌های آن در مصارف داخلی برای رفع بیماریهای مختلف مانند زردی، و از برگ‌های
 آن در استعمال خارج برای التیام و بهبود زخمها استفاده بعمل می‌آوردند ولی امروزه مصرف آنها
 بکلی متروک شده است.

پرورش این گیاه به علت گل‌های زیبا و نسبتاً درشتی که دارد در نواحی مختلف معمول می‌باشد.

(*) *Chrysanthemum Parthenium* (L.) Bernh.

Tanacetum Parthenium (L.) Schultz Pip. ، *Matricaria Parthenium* L.

فرانسه : tricaire commune. Grande camomille

انگلیسی : thenium، F. Chrysantheme ، Feverfew

آلمانی : Mutterwucherblume ، Mutterkraut

عربی : کرکاش ، شجرة سریم ، اقحوان (Oqhhûân) ، منیات (Mu it)

گیاهی است ۲ یا چند ساله و دارای ساقه‌ای به ارتفاع ۳۰ تا ۸۰ سانتیمتر که غالباً در
 اطراف آبادیها، روی دیوارهای کهنه، کنار جاده‌ها و اماکن سایه‌دار می‌روید به علاوه پرورش نیز
 می‌یابد. از مشخصات آن این است که برگهایی نرم، به رنگ سبز روشن، منقسم به قطعات برگچه-
 مانند و دنداندار دارد. کاپیتولهای آن مرکب از دو نوع گل، یکی زیانه‌ای و به رنگ سفید،
 واقع در حاشیه و دیگری لوله‌ای و به رنگ زرد و واقع در ناحیه وسط است و چون گلها پس از

1 - Perkin, J. Chem. Soc. 95, 2181 (1909).

۲- این گیاه در کتب علمی مختلف به تفاوت بصورت سینونیم نوع دیگری به نام
Tanacetum Parthenium (L.) Schultz نیز ذکر شده است (Fl. Iranica).

شکفتن، به صورت گل آذین دیهیم، در رأس ساقه جلوه می کنند از این جهت منظره زیبا بوجود می آورند.

از کلیه قسمت های این گیاه، بوی قوی و زننده مخصوصاً پس از مالش دادن، استشمام می شود. منشاء اصلی آن، در آسیای صغیر و بالکان بوده است ولی امروزه در منطقه وسیعی از اروپا و آسیا پراکندگی دارد.

قسمت مورد استفاده این گیاه، کلیه اندام های هوایی مخصوصاً سرشاخه گلدار آن است. **ترکیبات شبه هائی** - تمام اعضای گیاه دارای اسانسی مرکب از بورنئول چپ (Camphre de Matricaire)، ترپین ها، نوعی اتر سل و غیره است که بوی قوی و تند گیاه نیز مربوط بوجود آن است.

خواص در سانی - اختصاصات در سانی این گیاه با همه شباهتی که به بابونه روسی و بابونه گاوی دارد در بعضی موارد با آنها متفاوت است. فرآورده های آن بطور خفیف اثر مقوی، مقوی معده، ضد تشنج، ضد اسهال، قاعده آور، تب بر، ضد عفونی کننده، ضد کرم و حشره کش دارد و فقط طعم قوی و تند آن است که مانع استفاده زیاد از گیاه می گردد.

از فرآورده های این گیاه، در رفع اختلالات هضمی ناشی از ضعف عمل دستگاه گوارش، نتایج مطلوب به دست می آید مشروط بر آنکه التهابی در دستگاه هضم وجود نداشته باشد ضمناً در رفع قولنج های منشاء عصبی، نفخ، بلع هوا، ضعف اعصاب، بیماری های رحمی منشاء عصبی یا ضعف عمل آن، ترشحات زنانگی و هیستری اثر مفید می بخشد.

اطبای قدیم مانند Clazin، از این گیاه برای درمان قاعدگی های دردناک استفاده بعمل می آورده اند.

با آزمایش های جدید علمی که در این گیاه به عمل آمد، نتایج درخشان مصرف آن در پیش گیری از بروز ناراحتی میگرن (Migraine) به اثبات رسید. برای این کار تعدادی از بیماران مبتلا به میگرن را انتخاب کرده نصف آنها را با مصرف کپسول محتوی برگ خشک گیاه و نصف دیگر را با کپسول های محتوی نوعی ماده بی اثر که ظاهریکسان با کپسول های قبلی داشته اند، تحت آزمایش قرار داده مشاهده نمودند که در بیماران دسته اول که کپسول محتوی برگ در دسته گیاه را مصرف نمودند، عوارض میگرن با شدت خیلی کم بروز می نماید در حالی که بیماران دسته دوم دارای همان عوارض قبلی و یا با شدت بیشتر می گردند.

در بررسی های جدیدی که بعداً به دنبال آن انجام گرفت این نتیجه حاصل شد که داروهای محتوی سزکونئی ترین لاکتون، بیمارانی را که اصولاً جهت درمان خود از برگ گیاه مذکور استفاده

نمی نمودند، موجب بهبود ناراحتی های میگرن به نحو قابل ملاحظه در آنها می شود و چون برگ گیاه مذکور علاوه بردار بودن مواد مختلف، مقدار نسبتاً زیادی از سزکونئی ترین لاکتون در خود ذخیره دارد. تأثیر این ماده در رفع سردرد و ناراحتی های دیگر میگرن محقق می گردد (۱).

در استعمال خارج، قرار دادن ضماد آن بر روی پیشانی، موجب رفع سردرد و سردردهای یکطرفه (Migraine) می شود و می توان از آن حتی برای رفع دردهای نقرس استفاده بعمل آورد.

مخلوط گرد سرشاخه گلدار آن با سایر برگ های حشره کش، برای از بین بردن حشرات بکار می رود.

صورت داروئی - دم کرده ۴ تا ۱۲ گرم گیاه در یک لیتر آب جوش به مقدار یک فنجان قبل از هر غذا - شراب ۱۵ تا ۲۰ در هزار به مقدار یک استکان محتوی ۷۵ سانتیمتر مکعب قبل از هر غذا جوشانده ۱۵ تا ۳۰ در هزار (برای تنقیه) و ۳۰ تا ۶۰ در هزار برای تهیه لوسیونها و کمپرس گرم.

محل رویش - گرگان: کوه شاهوار نزدیک حاجی لر در ۲۶۰-۲۸۰۰ متری، بین شام پسند سابق و شاهرود در ۱۶۰-۱۸۰۰ متری، راسیان، جنگل لوه (Loveh)، نزدیک تنگ گل در ۶۵۰-۷۵۰ متری، مغرب بجنورد. مازندران: کوه نزوه، آمل در دره هراز در ۴۰۰-۴۳۰ متری، ارتفاعات اطراف ساری در ۲۱۰۰ متری، زردمن (سیاه بیشه) در دره هراز در ۷۰۰ متری، سنگک ده، چالوس، ارتفاعات کندوان در ۱۳۰۰-۳۰۰۰ متری، کلاردشت، الموت در نزدیکی اکبرآباد در ۲۰۰۰ متری. گیلان: داماش در ۱۷۰۰ متری، ۳۷ کیلومتری شمال هشت پیر به سمت آستارا، اسالم در ۱۲۰۰ متری. آذربایجان: محمودآباد، آستارا نزدیک آسپین، گردنه حیران نزدیک اردبیل در ۱۲۰۰ متری، خوی، کوه های سبلان، قطورسو. کردستان: کوه آرومان، ۱۰۰ کیلو-متری شمال مریوان به سمت سقز، کوه سهند نزدیک ليقوان در ۱۹۰۰-۲۹۰۰ متری، کوه الوند نزدیک همدان. اراک: تنگ سید، پیرکوه در ۳۲ کیلومتری مشرق شهر کرد. فارس: اردکان، کوه دینار، کوه بیل نزدیک دشت ارژن. کرمان: کوه جبل بارز. خراسان: نیشابور بالای اخلمد در ۱۶۰۰-۱۸۰۰ متری، کوه هزار مسجد بین اراک و تلغور، رادکان. اطراف تهران: درکه، کوه توچال نزدیک پس قلعه در ۱۳۰۰-۲۰۰۰ متری، کوه دماوند بالای رنه، نزدیک پلورد در ۲۴۰۰ متری، جنوب آبگرم در ۲۲۰۰ متری، قزوین، کوه دشته در نزدیکی کرج، اطراف کرج،

1 - Johnson E. S. et al., British. medical Journal Volume 291, pp. 569-573, 31,

دامغان- سمنان: ۶ کیلومتری شمال فیروزکوه، کوه نزوه شاهرود- بسطام: شاه کوه در ۲۶۰ متری، یزد: شیرکوه، ۲۰ کیلومتری جنوب غربی تفت، ده بالا در ۳۴۰۰ متری.

Chrysanthemum corymbosum L. * نیز گیاهی به ارتفاع یک تا ۱۰ متر و دارای کاپیتولهای با گلهای زبانه‌ای سفید رنگ است. اثر درمانی مقوی معده، ضد کرم و خاصیت حشره کشی دارد.

این گیاه در فاصله ماههای خرداد و مرداد گل می‌دهد و پراکنندگی آن نیز بیشتر در نواحی مختلف اروپا مانند کشور فرانسه است. در ایران نمی‌روید.

Ch. coronarium L. - گیاهی یکساله، دارای ساقه راست، ساده یا منشعب و پوشیده از برگهای فراوان است. در منطقه مدیترانه پراکنندگی دارد و بعلاوه پرورش می‌یابد. پهنک برگ آن، بریدگیهای عمیق، منقسم یا دندانه‌دار و غالباً نوک‌تیز دارد. کاپیتولهای آن بزرگ، گلهای کناری آن دو قسمتی یا دارای ۳ دندانه و میوه‌اش دارای برجستگیهای غده‌ای است.

خواص درمانی- پوست گیاه اثرسهلی دارد و سابقاً جهت رفع عوارض سیفیلیس مصرف داشته است. برگهای له شده آن بر روی آماس و التهاب‌ها، جهت درمان اثر داده می‌شود. از گلهای آن می‌توان به‌جای بابونه استفاده کرد.

محل رویش: تبریز، خوزستان: اهواز، حاشیه رودخانه کارون در نزدیکی شوشتر، مسجد سلیمان، کرمان، سیستان: زابل (نصرت‌آباد) در ارتفاعات ۶۰۰ متری. در تبریز و نواحی دیگر پرورش می‌یابد.

Tanacetum Balsamita L.

Balsamita suaveolens Pers.

فرانسه: *Balsamkraut*، *Herbe au coq*، آلمانی: *Balsamita*

انگلیسی: *Costmary* ایتالیائی: *Erba sancta*، *Erba costa*

عربی: *بلسامیته*

گیاهی است علفی پایا و دارای ساقه راست با شیارهای طولی مشخص که بر اثر پدید آمدن جوانه‌ها بر روی ریزوم خزنده گیاه، پیوسته پایه‌های متعددی از آن در محل رویش بوجود می‌آید. ارتفاع آن ۰٫۵ تا ۱٫۲ متر است و از کلیه اعضای هوائی گیاه نیز، بوئی شبیه بوی نعناع بطور نسبتاً محسوس استشمام می‌شود. در فاصله ماههای خرداد تا سرداد گل می‌دهد و کاپیتولهای

کوچک و فراوان به رنگ زرد و مجتمع به صورت دیبیم سرکب، در انشعابات ساقه بوجود می‌آورد. در کاپیتولهای آن منحصراً گلهای لوله‌ای زرد رنگ مشاهده می‌گردد ولی نمونه‌های متعلق به کشورهای آسیائی، گلهای زبانه‌ای کوچک نیز در حاشیه کاپیتولها دارند. از اختصاصات این گیاه

ش ۴ - *Tanacetum Balsamita* - a = سرشاخه گلدار b = کاپیتول

آن است که برگهائی ساده، دندانه‌دار و پوشیده از تارهای خوابید در کناره هر دو سطح پهنک برگ دارد. کلیه قسمت‌های هوائی گیاه پوشیده از تارهای ظریف بوضع پراکنده است و به همین علت نیز به رنگ سبز روشن جلوه می‌کند.

با آنکه در کتب داروئی، منشاء اصلی این گیاه، در ارمنستان و شمال ایران ذکر گردیده معهداً در هیچیک از فلورها، وجود آن در ایران تایید نشده است. پراکندگی آن در کره زمین امروزه بنحوی است که در جنوب و جنوب شرقی اروپا، جنوب غربی آسیا و شمال افریقا یافت می شود. پرورش آن در قرون وسطی، برای مصارف داروئی و استفاده به عنوان چاشنی اغذیه، بین مردم معمول بوده است.

زنبور عسل، نوش مطبوع و باارزشی از گل‌های فراوان این گیاه به دست می آورد.

ترکیبات شیمیائی - قسمت‌های مختلف این گیاه دارای یک ماده تلخ، نوعی ماده چرب و اسانس بخصوصی به مقدار بسیار جزئی معادل ۰.۰۶۴ درصد است.

بررسی‌های Cabinet نشان داده است که ریشه این گیاه، حالت گوشتخواری دارد بطوری که اگر قطعه کوچکی گوشت و حتی ذرات استخوان جانوران در بین انشعابات ریشه گیاه قرار گیرد پس از مدتی هضم می گردد.

خواص درمائی - مقوی معده، بادشکن، نیرو دهنده، مدر، ضد تشنج، ضد کرم، صفراب، قاعده آور (قاعدگی‌های دردناک و غیر کافی)، ضد هیستری و معالجات بیماری‌های عصبی است. در استعمال خارج، اثر التیام دهنده دارد.

دم کرده ۱ تا ۱ در هزار برگ، گل و دانه گیاه که با کمی قند، طعم شیرین پیدا کرده باشد، به عنوان ضد تشنج و رفع سرفه و برونشیت مصرف می شود.

شراب ۳ در هزار گیاه به مقدار یک استکان محتوی ۷ سانتیمتر مکعب، قبل یا بعد از هر غذا، اثر نیرو دهنده و مقوی معده ظاهر می کند. برای مطبوع تر ساختن این شراب می توان مقدار کمی بادرنجبویه و *Asperula odorata* بدان اضافه نمود. ضمناً اگر شراب سفید برای این کار مورد استفاده قرار گیرد، اثر مدر آن نیز افزایش حاصل می کند.

آزمایش‌های مختلف نشان داده است که با مصرف فرآورده‌های آن، ترشح صفرا زیاد و سنگهای صفراوی حل می شود (Stirnodel در ۱۹۳۶).

در استعمال خارج، باخیساندن برگ‌های گیاه در روغن زیتون، نوعی ماده روغنی حاصل سواد مؤثر گیاه به دست می آید که برای پانسمان زخمها بسیار خوب است. جوشانده نمکدار گیاه، در بهبود والتیام زخمها و اولسرها اثر سفید دارد. در شمال کشور آلمان، از برگ گیاه در تهیه آبیجو استفاده بعمل می آورند ضمناً اعضای گیاه را برای معطر ساختن سالاد و لیکورها بکار می برند.

این گیاه به صورت یک گونه فرعی به نام *B. suaveolens* Pers. subsp. *Balsamta* (Fl. Iranica) و محل رویش آن نیز در آذربایجان؛ بین خوی و شاهپور در ارتفاعات ۱۷۰۰ متری ذکر شده است.

* *Tanacetum vulgare* L.

Chrysanthemum tanacetum Vis. ، *Ch. vulgare* Bernh.

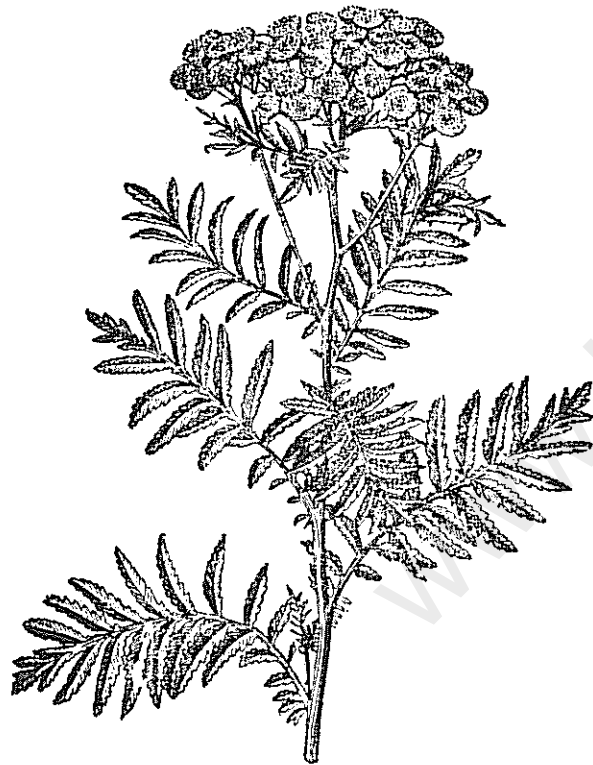
فرانسه : *Herbe aux vers* ، *Barbotine* ، *Tanacé* ، *Tanaïsie commune*

انگلیسی : *Bachelor's buttons* ، *Buttons* ، *Common Tansy* ، *Tansey* ، *Tansy*

آلمانی : *Tanasia* ، *Daneta* ، *Tanaceto* ؛ ایتالیایی : *Wurmkraut* ، *Rainfarn*

عربی : *حشیشه الملوك* ، *حشیشه الدود*

گیاهی است علفی، به ارتفاع ۸۰ سانتیمتر تا ۱۶۰ سانتیمتر، تقریباً بی کرک و بسیار معطر که به حالت وحشی در کنار جاده‌ها، اماکن بایر و مرطوب و همچنین در کنار رودخانه‌ها و جریانهای

ش ۱ - *Tanacetum vulgare* : سرشاخه گلدار (C. E. Zem.)

آب غالب نواحی اروپا مانند فرانسه، شمال غربی آسیا، سبیری و شمال افریقا می روید بعلاوه در برخی نقاط نیز پرورش می یابد. ریشه کوتاه و ساقه منشعب استوانه‌ای شکل دارد. تکثیر آن در

طبیعت نیز بیشتر از راه نمو جوانه هائی است که بر روی ریزوم خزننده گیاه، بوجود می آید. از مشخصات آن این است که برگهای متناوب، و منقسم به قطعات عمیق دنداندار دارد. کاپیتولهای آن که در فاصله ماههای خرداد تا شهریور ظاهر می شود، مستحصرأ از گلهای لوله ای زرد رنگ تشکیل می یابد که مجموعأ در قسمت انتهائی ساقه، به صورت گل آذین دیهیم جلوه می کنند. گاهی نیز ممکن است چند گل زیانه ای ماده با کناره ۳ دندانهای، در حاشیه کاپیتولها دیده شود.

قسمت مورد استفاده این گیاه، سرشاخه گلدار و کاپیتولهای آن است که بوی قوی، ناپسند و طعم تند و تلخ و سوزاننده دارد.

ترکیبات شیمیائی - سرشاخه گلدار گیاه دارای تاناستین tanacetin ، اسید تاناستوئیک تانیک ، اسید تانهزیک ac tanaisique ، نوعی رزین، تانن، اسانس و غیره است.

تاناستین Tanacetin ، به فرمول $C_{10}H_{14}O_2$ و به وزن ملکولی ۱۶۴٫۳۱ است. از دانه (میوه)، گل و سرشاخه های گلدار گیاه مذکور استخراج شده است (۱). به حالت متبلور به دست می آید. در گرمای ۲۰۰ درجه نیز ذوب می شود.

اسانسی تانهزی (Oil of Tansy). از سرشاخه های گلدار گیاه به وسیله تقطیر با بخار آب حاصل می گردد و مایعی به رنگ سایل به زرد است. در مجاورت هوا و تحت اثر نور، تدریجأ به رنگ قهوه ای در می آید.

بوی آن قوی و تهوع آور، طعم آن تلخ و وزن مخصوص آن بین ۰٫۹۲۰ تا ۰٫۹۵۰. در گرمای ۱۰۰ درجه است. در آب تقریبأ غیر محلول ولی در الکل به مقدار کم و در اتروکلروفرم به خوبی حل می شود. در ظروف شیشه ای در بسته، در جای سرد و دور از نور باید نگهداری شود. قسمت اعظم این اسانس را نیز، تاناستون tanacetone یا توینون thuyone تشکیل می دهد ولی دارای بورتول و مقدار کمی کاسفر نیز می باشد.

خواص درمانی - مقادیر کم آن، اثر مقوی، هضم کننده، مدر، ضد کرم، قاعده آور، تب بر و ضد عفونی کننده دارد ولی اگر به مقادیر زیاد مصرف شود، اثرات سمی (بعلت دارا بودن اسانس) ظاهر می کند و عوارض تشنجی پیش می آورد از این جهت مصرف آن باید در نهایت دقت صورت گیرد.

خاصیت حشره کشی گیاه نیز قوی است.

از این گیاه، می توان شبیه افسنتین و بابونه معمولی (Matricaria chamomilla)، استفاده های درمانی بعمل آورد یعنی می توان آنرا در سرد ضعیف عمل دستگاه هضم، قولنج ها،

1- Homole, J. Pharm. Chim. 7, 57 (1845).

گرفتگی غیر ارادی ماهیچه ها (Cramp)، سرگیجه، کم خونی دختران جوان، هیستری، ترشحات، بهلی، تاخیر حالت قاعدگی و یا اشکال وقوع آن، آب آوردن انساج و دفع کرم، مورد استفاده قرار داد.

در طب عوام، علاوه بر مواردی که ذکر شد، آنرا برای رفع نزله ها، اسهالهای مزمن، نقرس، تب های نوبه، رماتیسم و غیره نیز بکار می برند.

اثر کرم کشی آن قوی است بطوری که عده ای از این نظر آنرا در ردیف درمنه، تصور می نمایند. با مصرف آن، دفع کرمک به سهولت انجام می پذیرد.

مصرف اسانس تانهزی، عوارض تشنجی بوجود می آورد و خطرناک است. پادزهر آن کلرال می باشد (Danzel Lucien).

صورت دارویی - گرد سرشاخه گلدار به مقدار ۲ تا ۴ گرم در روز برای اشخاص بالغ و ر. تا یک گرم، مخلوط در سربا برای اطفال ۵ تا ۱۰ ساله - دم کرده ۱۰ تا ۴۰ در هزار به مقدار ۳ تا ۵ فنجان در روز - دم کرده ۱۰ تا ۳۰ در هزار گیاه در آب نمکدار برای تنقیه جهت دفع کرم مخصوصأ کرمک - دم کرده مخلوط. ۱ گرم گیاه با هموزن آن بابونه و افسنتین، جهت دفع کرم به صورت تنقیه - دم کرده مخلوط این گیاه با Centaurium minus (۱) به مقدار یک فنجان قبل از هر غذا جهت رفع سوء هضم های منشاء عصبی.

در استعمال خارج، برای ضماد آن که بر روی شکم اطفال قرار داده شود، اثر ضد کرم قائل اند. ضماد گرم آن، اثر مفید در رفع درد پیچیدگی قوزک پا یا سچ دست و کوبیدگی ها و دردهای رماتیسمی دارد. شیره این گیاه نیز اثر التیام خراش و ترك های دست دارد.

درد اسپزشکی، گردگلهای آن برای تسکین ناراحتیها در قولنج و دفع کرم (به مقدار ۳ گرم گردگل در یک لیتر آب) به داسها داده می شود.

۱- نسخه جهت دفع کرمک

به مقدار مساوی از هر یک	}	Tanacetum vulgare	سرشاخه گلدار و خشک
		»	»
		Matricaria discoidea	کاپیتول (۲)

۱- گیاهی از تیره Gentianaceae است.

۲- این گیاه در ایران نمی روید. ولی در اینگونه موارد می توان گیاهانی با اثر مشابه را که در ایران یافت می شوند با رعایت مقدار مصرف بکار برد.

۵ گرم از مخلوط گیاه فوق را در مقدار ۲۰ گرم آبجوش دم کرده به صورت تنقیه جهت دفع کرمک بکار برند.

مقدار مصرف فوق برای اشخاص بالغ است.

۲- نسخه جهت دفع کرم کدو

سرشاخه گلدار	Tanacetum vulgare	۵ گرم
»	»	» ۱۵
ساقه گلدار	Gratiola officinalis	» ۱۰
آب به مقدار کافی تا		۶۰۰ سیلی لیتر

اعضای گیاهان فوق را در آب بجوشانند به حدی که ثلث مقدار آب کاهش یابد. سپس به صورت تنقیه استفاده نمایند.

مقدار مصرف فوق برای اشخاص بالغ است.

از اعضای مختلف Tanacetum vulgare، محلول های ضد عفونی کننده و گردهای حشرکش جهت از بین بردن آفات گیاهان مانند گندم و دفع شته، کرم (Lombric)، طفیلی حیوانات اهلی و دامها استفاده به عمل می آورند.

۳- محلول ضد عفونی کننده و حشره کش

سرشاخه گلدار و استابلیزه	Tanacetum vulgare	۵۰ گرم
کاپیتول T. vulgare (گل های لوله ای)		» ۵۰
الکل صنعتی		۱۰۰ سیلی لیتر
سولفورسیسینات سدیم		» ۵
اسانس تربانتین		» ۲

نفت سوخت معمولی به مقدار کافی تا یک لیتر

مخلوط مواد فوق را در الکل وارد کرده به مدت ۷ روز به حال خود می گذارند تا بخوبی خیس بخورد و گاهگاه نیز آنرا بهم می زنند سپس با فشار صاف کرده به صورت گردپاش جهت ضد عفونی کردن اماکن و از بین بردن حشرات و طفیلی های مختلف مورد استفاده در دامداری و کشاورزی قرار می دهند (Danzel Lucien).

این گیاه در ایران نمی روید.

(۱) Matricaria Chamomilla

Chamomilla officinalis C. Koch. ، Ch. vulgaris Gray.

فرانسه : C. commune ، Camomille d'Allemagne Matricaire chamomille
 انگلیسی : Wild chamomile ، Common chamomile ، German chamomile
 آلمانی : Gemeine Kamille ، Echte - Kamille ، Kamille ، Wilde Kamille
 ایتالیائی : Matricaria ، Chamomilla ، Capomilla ، Antemide. عربی: بابونج، قراص
 فارسی : بابونه ، بابونه گاوی ، بابونه معمولی

گیاهی است یکساله، بسیار معطر و به ارتفاع ۲۰ تا ۳۰ سانتیمتر که بطور خودرو در مزارع، بوستانها، کنار جاده ها و اماکن بایر و سایه دار می روید. ساقه آن دارای انشعاباتی است که هر یک به کاپیتولهای به بزرگی ۵ تا ۲ سانتیمتر منتهی می شود برگهای آن، بریدگیهای باریک و دراز با ظاهر برگچه مانند دارد در هر کاپیتول آن ۲ نوع گل، یکی زبانه ای به رنگ سفید و دیگری لوله ای و به رنگ زرد دیده می شود. گل های زبانه ای آن که در حاشیه کاپیتولها قرار دارند پس از شکفتن کامل، حالت خمیده به سمت پائین پیدا می کنند بنحوی که از نظر کلی، ظاهر چتر باز یا نیمه باز به کاپیتول می بخشند.

میوه اش فندقه و بسیار کوچک است.

منشاء اصلی این گیاه، نواحی مختلف منطقه مدیترانه بوده است ولی امروزه پراکنندگی وسیع در اروپا و نواحی معتدله آسیا پیدا نموده در آمریکا نیز انتشار داده شده است.

قسمت مورد استفاده این گیاه، کاپیتولهای آن است که در فاصله ساههای اردیبهشت تا مهر آنرا از ساقه جدا می کنند و برای خشک کردن، به صورت قشر نازکی می گسترانند.

ترکیبات شیمیائی- کاپیتولهای این گیاه دارای اسانسی به مقدار ۰.۳ تا ۰.۸ درصد است. این اسانس در حالت تازه، رنگ آبی تیره دارد که مربوط بوجود ماده ای به نام آزلون در آن است. تدریجاً با تأثیر هوا و نور، رنگ آن سبز و قهوه ای می شود.

این اسانس دارای سزکوئی ترین های C و B، نوعی الکل های سزکوئی ترینی (al. sesquiterpéniques) مانند کامومیلول (camomillol) و اترهای کاپریک (caprique) و نونی لیک (nonylque) از الکل سدکور و همچنین اوسبلی فون (ombelliférone)، فورفورول،

۱- در بعضی کتب علمی، این گیاه بصورت سینونیم نوع M. recutita L. وارد شده است

(Fl. Iranica).